

Пророк Н. В. Професійне самовдосконалення: вплив особистості і досвіду професійних успіхів Майстра (Вчителя) на цей процес / Н. В. Пророк / Гуманний розум : збірник статей (присвячено пам'яті Г. О. Балла) / Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; [наук. ред. О. В. Завгородня, В. Л. Зливков; уклад. С. О. Лукомська, О. В. Федан]. – К. : Педагогічна думка, 2017. – С. 237–246.

УДК 159.923.2

Пророк Наталія Василівна,
завідувачка лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації,
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Професійне самовдосконалення: вплив особистості і досвіду професійних успіхів Майстра (Вчителя) на цей процес.

Профессиональное самоусовершенствование: влияние личности и опыта профессиональных успехов Мастера (Учителя) на этот процесс.

Professional self-improvement: influence of Master's (Teacher's) personality and professional success experience on this process.

Н. В. Пророк: Професійне самовдосконалення: вплив особистості і досвіду професійних успіхів Майстра (Вчителя) на цей процес. У статті представлено результати емпіричного дослідження впливу феномену «зустрічі з Майстром» (Вчителем, значущим Іншим, «транслятором») на процес професійного становлення і професійної соціалізації в сучасному інформаційному суспільстві. Показано, що цей фактор є надзвичайно важливим для формування такого мотиваційно-цільового утворення, як прагнення до професійного самовдосконалення. Виокремлено особливості особистості Майстра і його професійної діяльності, які здійснюють великий

вплив на практичних психологів, зокрема: ефективність професійної діяльності Вчителя; різноманітність варіантів рішень професійних ситуацій, нові психологічні технології, які демонструє Майстер; реальний зразок його власного самовдосконалення та ін.. Визначено психологічні механізми впливу «зустрічі з Майстром». Показано, що на глибину розуміння професійної майстерності іншої людини впливає професійний досвід практичного психолога.

Ключові слова: «зустріч» з Майстром, професійний розвиток, прагнення до професійного самовдосконалення, психологічні механізми, професійний досвід, цінності, професійна рефлексія.

Н.В. Пророк: Профессиональное самоусовершенствование: влияние личности и опыта профессиональных успехов Мастера (Учителя) на этот процесс. В статье представлены результаты эмпирического исследования влияния феномена «встречи с Мастером» (Учителем, значимым другим, «транслятором») на процесс профессионального становления и профессиональной социализации в современном информационном обществе. Показано, что этот фактор есть чрезвычайно важным для формирования такого мотивационно-целевого образования, как стремление к профессиональному совершенствованию. Выделены особенности личности Мастера и его профессиональной деятельности, которые осуществляют большое влияние на практических психологов, в частности: эффективность профессиональной деятельности Учителя; разнообразие разных вариантов решения профессиональных ситуаций, новые психологические технологии, которые демонстрирует Мастер; реальный образец его личного самосовершенствования и др. Определены психологические механизмы влияния «встречи» с Мастером. Показано, что на глубину понимания профессионального мастерства другого человека влияет профессиональный опыт практического психолога.

Ключевые слова: «встреча с Мастером», профессиональное развитие, стремление к профессиональному самосовершенствованию, психологические механизмы, профессиональный опыт, ценности, профессиональная рефлексия.

Prorok N. V. Professional self-improvement: influence of Master's (Teacher's) personality and professional success experience on this process. In the article was showed the results of the empirical investigation about the influence of the phenomenon «the meeting with the Master» (the Teacher, the Important Another, the Translator, the Inspiring Illustration) on the process of professional becoming and professional socialization in the modern information society. It was illustrate that this factor is very important for the forming of motivational and targeted formation – the ambition to the professional self-development. Was singled out the features of the Master's personality and its professional function which have a big influence for the practical psychologists during the process of their professional socialization. It may be in particular such features: the efficiency of Teacher's professional act, the level of its psychological mastery; the variety of decision options of the professional situations, new psychological technologies which demonstrated by Master; the real example of Master's own self-development will stay the general guide for the result and the process of the practical psychologist's self-development. Was showed that practical psychologist's professional experience have an influence for the depth of understanding the professional mastery of the other person.

Key words: «meeting with the Master», professional development, aspiration to the self-development, psychological arrangements, professional experience, values, professional reflection.

Постановка проблеми, актуальність дослідження. Вивчення чинників системних змінювань особистості, зокрема, ролі такого феномену, як «зустріч з Майстром», спрямовано не тільки на виявлення закономірностей та

механізмів професійного розвитку, а й на пошук шляхів ефективної протидії негативним наслідкам інформаційного суспільства (наприклад, таким, як зменшення авторитетності вчителів, залежність від Інтернету та ін.). Основними характеристиками інформаційного суспільства (яке в нашій країні ще знаходиться на фазі становлення) вважають: значне збільшення ролі інформації, знань і інформаційних технологій, зростання інформатизації, розширення кола людей, зайнятих цими технологіями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, створення можливостей доступу до світових інформаційних ресурсів, до глобального інформаційного простору. Слід зазначити, що «зустріч з Майстром» впливає і на процес формування такого мотиваційно-цільового утворення, як прагнення до професійного самовдосконалення, яке є складовою психологічної культури фахівців соціономічних професій. В свою чергу, психологічна культура розглядається як важливий чинник досягнення високих рівнів професійної діяльності цих спеціалістів і ресурс для послаблення негативних наслідків інформаційного суспільства. Отже, вивчення феномену «зустріч з Майстром» представляє науковий інтерес і має високу актуальність.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз психологічних досліджень показав, що важливість для професійного становлення такого соціально-психологічного феномену, як «зустріч» учня з Вчителем (Майстром, надихаючим зразком тощо) і такого фактору, як вплив Вчителя на учня через власний приклад (а не тільки через інформацію, яку несе вчитель), підкреслювали багато вчених. Так, А.І. Анциферова висловила думку, що основою системних змінювань особистості є не самі по собі її внутрішньо інтегровані інтенції, бажання і умонастрій, а так звана «діалогічна зустріч» суб'єкта з іншими людьми, життя особистості як відкритої системи [2]. Доповнюючи цю свою думку, ця вчена висунула ідею про те, що фактором позитивної перебудови особистості може бути і «надихаючий приклад» успішної людини (професіонала).

О.В.Петровський і В.О.Петровський в концепції «особистісних вкладів»

наголошували, що в діяннях особистісні вклади яскравих людей перетворюються в інтерсуб'єктний соціальний світ [9]. Б.Г. Ананьєв вважав, що у склад кожної стадії життєвого шляху людини «вплетене» набуття нею нових ідеалів, зміна статусів і ролей, виникнення нових ціннісних орієнтацій, переосмислення суб'єктивного ставлення до світу [1]. На важливість впливу інших людей на процес породження смислів вказував і К.Левін [8]. Фактор «спостереження за чужими досягненнями» в контексті своєї теорії самоефективності аналізував А.Бандура [3]. Феномен зустрічі вчителя і учня, кожний із яких має свою точку зору і готовий вислухати іншу, описує В.П. Зінченко [5].

Д.О. Леонт'єв, розглядаючи різні форми соціалізації, акцентував увагу на такому аспекті, як трансляція смислів в культурі через образи вчинків (моделі поведінки). Вчинки реальних осіб, які оточують дитину, вчинки літературних, теле-, кіно- персонажів є ідеальними формами, на зразках яких вона вчиться будувати власні дії. Без таких культурних зразків було б неможливе здійснення власних вчинків дитиною. Сміслообрази культури є основою, на який людина надає смисл своїм діям. Аналогічно, оволодіння професією відбувається швидше і ефективніше, якщо молодий фахівець буде мати перед собою наставників, які є для нього зразками професійної поведінки [8].

А. Кроник (завдяки об'єднанню психобіографічного і лонгітюдного методів дослідження), виокремив процес переоцінки людиною в картині світу значущості конкретних подій; переміщення їх із області малозначущих біографічних епізодів в сферу «композиційного ядра» картини світу чи, навпаки, позбавлення події високого статусу [7].

Неймовірне значення зустрічі з Майстром чудово ілюструють спогади видатних радянських психологів про їх знайомство з К. Роджерсом. Ця подія справила на багатьох видатних психологів (Б.С. Братуся, Ф.Е. Василюка, Ю.Б. Гіппенрейтер, А.Ф. Копьєва, А.Г. Лідерса, У.А. Хараша та інших) велике враження («...зробила мене зовсім іншою людиною», «...наклала глибокий відбиток на подальшу мою професійну діяльність», «...викликала бажання

переглянути моє життя»). Деяким зустріч і спілкування з К. Роджерсом допомогла вийти із життєвої кризи [6].

В даній роботі представляються результати дослідження впливу феномену «зустрічі з Майстром» (Вчителем, значущим Іншим, «транслятором») на процес професійного становлення і на прагнення до самовдосконалення практичних психологів. **Завдання** емпіричного дослідження: 1) виокремити ті особливості особистості Майстра і його професійної діяльності, які здійснюють великий вплив на практичних психологів в процесі їх професійної соціалізації; 2) визначити психологічні механізми цього впливу. Дослідження відбувалося за допомогою методу глибинного інтерв'ю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як правило, процес особистісного і професійного становлення є повільним, поступовим, і тому, малопомітним для самого суб'єкта цього процесу. Треба сказати, що феномен впливу на інших через силу своєї особистості та приклад власного життя і професійної діяльності зустрічається не часто.

Але, як виявилось, для тих, кому пощастило зустрітися з Майстром, оцінюють це як помітну і яскраву подію в своєму житті. У багатьох наших респондентів ці фрагменти життя (які згадуються) є деталізованими, чіткими, емоційно насиченими. Зустріч з Майстром переживається достатньо сильно навіть через декілька років. Часто ті, кому пощастило зустрітися з високопрофесійним психологом, розділяють життя на два періоди: до зустрічі з Майстром і після. Для декого ця зустріч була в той час рятівною. Психологи також підкреслюють той факт, що ця зустріч вплинула на зміни не тільки в їх світосприйнятті, а й в їх житті. Всі ці моменти підкреслюють особистісну значущість цієї події.

Зауважимо, що спогади наших досліджуваних про зустріч з Майстром були сфокусовані на багатьох аспектах його особистості і професійної діяльності. Торкнемося лише тих, які пам'ятає більшість наших респондентів. Отже, практичних психологів вражає:

1) ефективність професійної діяльності Вчителя (рівень психологічної майстерності), яка викликає захоплення («...майстерність і природність неймовірні!»); «...те як він вмів слухати і надихати людину – вражає!»);

2) різноманітність різних варіантів рішень професійних ситуацій, нові психологічні технології (які демонструє Майстер), можливість знаходити більш правильні їх рішення, глибина психологічної інформації, яку надає Майстер для вирішення складних випадків тощо. Все це підвищує професійну майстерність («...самовдосконалення на майстер-класах дозволяє відчутти, конкретизувати практичні рекомендації, які зустрічаєш, наприклад, у психологічній літературі»);

3) реальний зразок власного самовдосконалення Майстра, який стає загальним орієнтиром результату (і процесу) самовдосконалення практичного психолога. Адже Майстер демонструє цілі власного самовдосконалення і реальні результати своєї професійної діяльності. Крім того, зустріч з Майстром дозволяла фахівцям зрозуміти особливу значущість особистих зусиль в життєвому русі до вершин вдосконалення. Багато хто із досліджуваних згадали, що під впливом Майстра вони прийняли рішення про стратегію самовдосконалення як стратегію власного професійного життя;

4) можливість накопичувати при роботі з Майстром не тільки досвід переживання, а й досвід професійного думання, професійної рефлексії, що призводить до розуміння багатьох речей («прийшло осмислювання багатьох моментів життя»; «...відкрилась глибина життя»; «Те, що відбувається на тренінгу, спостерігання себе, спогади, аналіз своїх почуттів, вчинків, думок – залишає яскраві враження і переживання. Це не безпристрасне пізнання»). Зустріч і спілкування з Майстром породжує у його учнів безліч образів, асоціацій, планів, прожектів, які є певними відповідями на це спілкування (і які є матеріалом для професійної самоідентифікації). На такі результати впливає і обстановка тренінгу чи майстер-класу: вона створює своєрідну смислову і емоційну атмосферу, яка поглинає учасників, заставляє їх мислити та сприяє інтенсивній внутрішній роботі і позитивним стосункам між людьми;

5) Майстер вражає розвитком свого соціального інтелекту, здатністю до різнобічної інтерпретації і осмислювання соціального світу, більш чіткого тлумачення відносин людей, розуміння себе, гнучкості в поведінці;

6) багатьох наших досліджуваних вразила віра Майстра в людей, в їх кращі якості, в їх духовність. Це також пояснює силу впливу Майстра («я можу сказати, що притягує до цієї людини її моральність, сильний дух»); «показав вищі здібності душі, які дозволяють «воспарити» над обмеженістю розуму»; «він сприяв іншому світорозумінню»; «...в наш час, коли йде «полювання» на людей, вона показала роль моральної відповідальності»);

7) Майже всі досліджувані згадували, що високопрофесійні психологи вразили їх своїм ціннісним відношенням до світу і своїми смисложиттєвими орієнтирами («...на основі своїх спостережень я прийшла до висновку, що смисл життя Майстра – творчий пошук, який не припиняється ні на мить»; «творчість у професії, є стилем життя Вчителя»). Особливу увагу наші досліджувані звернули на те, що Майстер яскраво проявляє таку важливу для практичних психологів цінність, як допомога іншим людям.

Виходячі із отриманого емпіричного матеріалу, можна розглянути психологічні механізми впливу феномену «зустрічі з Майстром».

- *Цілеутворення.* Як ми знаємо, передумовами процесу цілеутворення є, зокрема, знання про можливі цілі і певне передбачення результатів. Майстер в процесі тренінгу, майстер-класу демонструє свої цілі, зокрема, самовдосконалення. Результати їх досягнення можна бачити в його професійній майстерності. Отже, спілкування з Майстром сприяє усвідомленню практичним психологом цілей його професійної діяльності, а також проясненню, усвідомленню своїх цілей і народженню нових. А, як відомо, цілеутворення є основним механізмом реалізації процесу рішення.

- *Породження нових цінностей.* Зустріч з Майстром (якому, в тому числі, притаманний неповторний життєвий досвід, оригінальне поєднання особистісних якостей, високі цінності) сприяє виникненню у тих, хто з ним спілкується, нових ціннісних орієнтацій, нових ідеалів, нових статусів і ролей,

переосмисленню суб'єктивного ставлення до світу тощо. Нагадаємо, що смислоутворюючі цінності і мотиви не беруться ззовні, а народжуються внутрішнім вибором і набувають особистісного смислу, тобто перетворюються в здобуток особистості. Специфічна риса дійсних смислоутворюючих цінностей і мотивів в тому, що інші інтереси, мотиви, цінності «нанизані» на стрижень провідного смислоутворюючого мотиву, провідної лінії життя. Однак це не означає, що ідеали особистості «вишикуються в шеренгу», ідеально підігнану до вибраної цілі. Вони можуть сполучатися з нею, чи навпаки, вступати в протиріччя, конфлікт, але вони обов'язково повинні «постати перед судом», де спитають, що вони означають для особистості [8]. Дослідники підкреслюють, що вишукувати серед смислоутворюючих мотивів найважливіший – марно. Головним є те, що діяння і ідеали, пов'язані з цими мотивами, утверджують людину як індивідуальність, а самі ці мотиви є дійсними вершинами життєвого шляху [4; 5; 8].

- *Породження нових смислів.* Робота з Майстром впливає на процес породження смислів у тих, хто з ним спілкується. Сутність вкладу яскравої особистості (яка вільно чи не вільно своєю активністю здійснює перетворення в особистостях, з якими він працює) - це ті реальні смислові перетворення, зміни в інтелектуальній та афективно-потребнісній сферах особистості іншої людини, на які вплинула її діяльність. Отже, «надихаючий приклад» успішної людини (професіонала) стає фактором позитивної перебудови особистості. Трансляція смислів в професії (як і в культурі) відбувається через образи вчинків (моделі поведінки). В переосмисленні своїх вчинків, смислу існування важливу роль має внутрішній діалог з Майстром. Як зазначав В.П. Зінченко, діалог з кимось Мудрим (особливо з тією людиною, яка вже пішла з життя) «...розширює нашу свідомість, тлумачить все, що пережито і допомагає раптом зрозуміти свої помилки (інсайт), усвідомити свої дійсні почуття, які приховував від себе» [5]. Як висловлювались наші досліджувані, після спостережень за поведінкою Майстра на тренінгах у них відбувалася

трансформація уявлень про смисл життя. Фактично ця подія сприяла формуванню смисложиттєвих орієнтирів наших досліджуваних, укріпленню віри у правильності свого професійного вибору, впливала на визначення власного шляху розвитку і як особистості, і як професіонала. Тобто, ця зустріч вносила свій вклад в набуття людиною смислу життя.

- *Засвоєння зразків професійної поведінки.* Як відомо, демонстрація певних моделей поведінки є одним із механізмів навчання (научіння). Внутрішні стандарти, за якими особистість продовжує вчитися далі, формуються тільки через деякий час. Як відомо, оволодіння професією відбувається швидше і ефективніше, якщо молодий фахівець має перед собою наставників, які є для нього зразками професійної поведінки. Демонстрація успішних моделей професійної поведінки на майстер-класах відбувається в реальному часі, тому і має таке велике значення для практичних психологів.

- Наступний психологічний механізм стосується такого психологічного явища, як *переживання*. Як внутрішня діяльність, переживання спрямовані на створення нових життєвих смислів; вони збагачують свідомість і вибухають вчинком (Ф.Е. Василюк) [4]. Головним джерелом переживання є подія, яка відбулася у житті особистості, в нашому дослідженні – це зустріч з Майстром. Ми розуміємо, що на зміст відповідей глибинного інтерв'ю, безумовно, вплинула наступна раціоналізація цієї насиченої враженнями події. Але, беззаперечним є те, що ці моменти запам'яталися. Як ми вже говорили, вони не тільки яскраво переживаються і помічаються особистістю (стають фактом свідомості), а й залишають після себе відчуття знаходження відповіді, почуття вдоволеності і впевненість у правильності підказок («...я запам'ятала дуже добре – цей тренінг мені дуже допоміг»; «я отримала золоті підказки для себе»).

Цікаве пояснення сили впливу Майстра знаходимо в теорії інформації Л.Бріллоєна. Він розрізняє «живу» і «мертву» інформацію (чи динамічну і статичну). «Жива» інформація передається з енергією, яка необхідна для її знаходження. А «мертва» інформація не пов'язана з енергією: щоб її

прочитати, розкодувати необхідно додати їй енергію (грамофон не працює без мотора, який крутить платівку...). Ця думка чудово доповнює відомий факт: ідеали, обов'язки, норми поведінки перетворюються в реальні мотиви діяльності тільки тоді, коли стають предметом стійких емоційних відношень [4; 8; 2].

- *Рефлексія.* Зустріч з майстром стає могутнім каталізатором для роботи механізму особистісної рефлексії: виокремлюються операційні і особистісні елементи професійної діяльності. Зокрема, відбувається диференціація неуспіхів (труднощів) на ті, що виникають через відсутність операційних вмінь і ті, що залежать від особливостей власної особистості. Адже в майстер-класах накопичується не тільки досвід переживання, а й досвід професійного думання, професійної рефлексії, що призводить до розуміння багатьох речей. На думку В.П.Зінченко, професійна рефлексія, споглядання, самопізнання являють собою вищі форми рефлексії, в тому числі, і рефлексії духовної, яка подібна інсайту, «озаренню» [5].

Зазначимо, що процес переоцінки значущості певних подій є одним із важливих психологічних механізмів впливу зустрічі з Майстром на професійну свідомість практичного психолога.

- *Спостереження за чужими досягненнями.* Цей психологічний механізм в контексті своєї теорії самоефективності досліджував А. Бандура. Розглядаючи джерела самоефективності (як продукту складного процесу самопереконання особистості в тому, що вона має здібності для досягнення цілей), він визначив, що оцінка самоефективності базується на чотирьох джерелах інформації: досвіді власних досягнень в діяльності, спостереженнях за чужими досягненнями і порівняння, вербальних переконаннях та емоційному і фізіологічному стані, який сприймається особистістю [3]. Ці джерела інформації проходять когнітивну переробку, оцінку, співставлення і, в решті-решт, інтеграцію. Підкреслюючи, що досвід успіхів, які досягнуто власними зусиллями, є найбільш надійною основою віри в можливість професійного успіху, цей вчений вважав, що чужий (опосередкований) досвід

також є важливим джерелом самоефективності. Вона зростає коли фахівець спостерігає, як інші успішно справляються з рішенням складних професійних завдань. Люди переконують себе: «Якщо інші можуть, то і я зможу». Отже, спостереження за чужими досягненнями підвищують самоефективність особистості.

Зауважимо, що моделі, які використовуються для порівняння, можуть бути як живими (люди, що поряд), так і символічними образами, тобто людьми, представленими на екрані, в журналі, у психологічній літературі. За спостереженнями А. Бандури, люди, зазвичай, обирають моделі схожі на них (з такими ж здібностями і можливостями). При цьому, використання одразу декількох моделей, які успішно і неодноразово повторюють складні дії – краще впливає на самоефективність, ніж орієнтація на одну модель.

- *Внутрішня пізнавальна мотивація.* Зустріч з Майстром, спостереження за його професійною майстерністю, стимулює пізнавальні мотиви, зокрема, через розширення області «незнання» (за В.П. Зінченком), яке тисне на особистість [5]. Цей психологічний механізм проявляється, зокрема, у гострій зацікавленості в певній інформації, у наполегливості в пошуку цієї інформації і в невдоволеності собою, якщо її пошук загальмовується.

- Одним із головних механізмів професійної соціалізації індивіда є *ідентифікація* - емоційно-когнітивний процес ототожнення себе (як суб'єкта) з іншим суб'єктом, групою, зразком. Професійна ідентичність (як один із видів особистісної ідентичності) є внутрішньо динамічною структурою, яка інтегрує окремі сторони особистості, пов'язані з усвідомленням і переживанням себе як представника певної професії.

Як показало дослідження, зустріч і спілкування з Майстром породжує у його учнів безліч образів, асоціацій, планів, прожектів, які є певними відповідями на це спілкування. Наприклад, у молодих фахівців (група «адаптанти» - таких досліджуваних було 20%), за їх словами, нарешті відбулася їхня самоідентифікація як психологів («я зрозуміла, що повинен робити практичний психолог, щоб це мало хоч якийсь смисл», «мені

захотілося бути психологом, який працює з людьми», «я побачила, як можна побудувати своє життя»). Як бачимо, практичні психологи роблять проєкцію (професійного зразку) на свою власну професійну діяльність. Тобто, «спрацьовує» механізм ідентифікації.

Звернімо увагу: наше дослідження показало, що саме зустріч з реальним високопрофесійним психологом (Майстром) сприяє процесу професійної ідентифікації. Образ життя професіонала, його світосприйняття, професійні досягнення, суспільне визнання (і матеріальні статки) приваблюють наших досліджуваних. Тобто зустріч з Майстром є важливим фактором професійної самоідентифікації.

В якій мірі вплине зустріч з Майстром на психолога – залежить, в тому числі, і від властивостей його особистості. Тут діє психологічна закономірність – властивості особистості опосередковують вплив ситуації. Але, як показало наше дослідження, на глибину розуміння професійної майстерності іншої людини (як, втім, і на глибину розуміння нових тенденцій і технологій в освіті) впливає і професійний досвід практичного психолога, точніше - кількісні (стаж) і якісні характеристики досвіду його професійної діяльності.

Наприклад, в дослідженні було зафіксовано, що на більшість досліджуваних зі стажем роботи від 3 років зустріч з Майстром призвела більший вплив, ніж на молодих практичних психологів. Одне із пояснень цього факту може бути таким: психологи з великим стажем професійної діяльності мають власний досвід досягнень, досвід переборення труднощів завдяки наполегливим зусиллям, досвід самовдосконалення. Наприклад, деякі із наших досліджуваних підкреслювали, що мають позитивний досвід саморозвитку, «самоперебудови» в 90-ті роки, коли вчасні дії по професійному самовдосконаленню дали їм можливість пережити складні часи і не впасти.

Ефективність впливу фактора «зустрічі з Майстром» зростає, якщо цій події передувала певний «підготовчий» період, в якому відбувається заглиблення в себе, переживання і осмислення свого професійного життя,

визначення планів, уявлень про майбутнє.

Висновки. В дослідженні виявлено особливості особистості Майстра (висококваліфікованого психолога) і його професійної діяльності, які здійснюють великий вплив на практичних психологів в процесі їх професійної соціалізації. Показано, що особистість і досвід професійних успіхів вченого, викладача, психотерапевта, тренера є не менш важливою для розуміння його впливу на своїх учнів і клієнтів, ніж тексти, які написано ними, чи зміст лекцій і тренінгів, які вони проводять. І хоча досвід успіхів, які досягнуто власними зусиллями, є найбільш надійною основою віри в можливість професійного успіху, чужий (опосередкований) досвід також є важливим джерелом впевненості в собі, самоефективності, прагнення до самовдосконалення. Об'єднуючись у часі, зовнішня (зустріч з Майстром, який на власному прикладі демонструє певну професійну поведінку) і внутрішня «підказки» (осмислення власного досвіду, власних дій і вчинків, яке найчастіше відбувається через певний час) стають, не тільки могутнім каталізатором для розвитку внутрішньої професійної мотивації, а й джерелом інсайту (чи раптового прояснення, розуміння складних проблем, які до того довго не піддавались вирішенню).

Особистість, діяння, життя Майстра стають тією живою інформацією, яка викликає стійкі емоційні відношення і має могутній вплив на його учнів. Особистість Майстра і його професійна майстерність стають тим світлом, яке «висвічує» можливі шляхи професійного життя його учнів, пробуджує у них прагнення до самовдосконалення, до професійної творчості і природно підштовхує до вдосконалення відношень з собою та світом.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – М., 1977 – 380 с.

2. Анцыферова Л. И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования / Л. И. Анцыферова // Психологич. журнал. – 1980. – Т. 2. № 2. – С. 52 –66.
3. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000. – 240 с.
4. Василюк В. Ф. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Федор Ефимович Василюк – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
5. Зинченко В.П. Сознание и творческий акт / Владимир Петрович Зинченко. – М.: Языки славянских культур, 2010.– 592 с.
6. Котэ М., Лидерс А.Г. Влияние современной американской психологии на практическую психологию в России // Сборник под. ред. М.Котэ и А.Г.Лидерса / Специальное приложение к «Журналу практического психолога» за 1998 год. Москва, 1998. – 220 с.
7. Кроник А. А. В главных ролях: Вы, мы, он, ты, Я: Психология значимых отношений / А. А. Кроник, Е. Кроник – М. : Мысль, 1989. – 204 с.
8. Леонтьев Д. А. Психология смысла. Природа, структура и динамика смысловой реальности: монография / Дмитрий Алексеевич Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 486 с.
9. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / Вадим Артурович Петровский [учебное пособие]. – РнД : Феникс, 1996. – 512 с.